

**Штаб поселеної кірасирської дивізії чергування перших
чотирьох округів Українського військового поселення,
м. Чугуїв Зміївського повіту Слобідсько-Української,
з 1835 р. – Харківської губернії**

(назва фонду)

Фонд № 1351

Опис № 3

(назва опису)

1827–1857 рр.

(крайні дати документів)

ПЕРЕДМОВА

Військові поселення – особлива система організації війська, яка поєднує військову службу з сільськогосподарською працею.

Створюючи поселення, уряд прагнув скоротити військові витрати та ліквідувати рекрутські набори. Ініціатором військових поселень був імператор Олександр I. Так, 6 квітня 1817 р. з'явився указ імператора про наміри “дать воинам свою оседлость” і призначалися для “первого опыта” казенні поселення у Зміївському і Вовчанському повітах Слобідсько-Української губернії¹. Також було створено особливу Межову комісію для розмежування поміщицьких земель, навколо військових поселень².

За період 1817–1825 рр. у Слобідсько-Українській, Херсонській, Катеринославській губерніях було поселено 16 кавалерійських полків, що входили до групи південних військових поселень. Місцеве управління зосереджувалось у штабах, центральне – в Особливому штабі поселених військ, який очолював Аракчєєв Олексій Андрійович – генерал, граф, військовий міністр (з 1808 р.) член Державної ради, з 1810 р. – голова департаменту військових справ Державної ради Російської імперії.

На території Слобідської України було створено вісім кавалерійських округів, до яких входило у першій половині ХІХ ст. вісім кавалерійських полків (Друга кірасирська та Друга уланська дивізії); назви деяких з часом змінювалися:

1-й округ – Катеринославський кірасирський полк (з 1837 р. – Кірасирський її імператорської високості великої княжни Марії Миколаївни полк); 2-й округ – Глухівський кірасирський полк (з 1832 р. – Кірасирський його імператорської високості великого князя Михайла Павловича полк); 3-й округ – Астраханський кірасирський полк (з 1838 р. – Кірасирський принца Вільгельма Прусського полк); 4-й округ – Псковський кірасирський полк; 5-й округ – Білгородський уланський полк; 6-й округ – Чугуївський уланський полк; 7-й округ – Борисоглібський уланський полк; 8-й округ – Серпухівський уланський полк.

¹ Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание (1649 – 1825). – СПб., 1830. – Т. 34. – № 26772. – С. 179 – 180.

² Там само. – № 26673. – С. 180 – 181.

Штаб поселеної кірасирської дивізії чергування перших чотирьох округів Українського військового поселення (далі – Штаб) був заснований у м. Чугуїв Харківської губ. у 1822 р.

Після ліквідації військових поселень, фонд Штабу був прийнятий на зберігання до окружного архіву Харківського військового округу. Згідно з розпорядженням Головного штабу, в 1889 р. фонд передано до Московського відділення загального архіву Головного штабу³.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930 рр. з м. Москви до м. Харкова було повернено значну кількість фондів, що діяли на території Слобідсько-Української, Харківської губ.⁴ Серед них і фонд Штабу, що надійшов у 1939 р. до Державного архіву Харківської області⁵.

У 1954 р. фонд було передано до ЦДІА УРСР та прийнято на зберігання під номером 1351⁶. Фонд містить документи штабів 1-го, 2-го, 3-го і 4-го кавалерійських округів Українського військового поселення.

Діловодний опис 1, складений у 1864 р. мав ряд недоліків: заголовки недостатньо повно розкривали зміст документів; рукописний текст місцями нерозбірливий; чорнило майже вицвіло; крайні дати документів визначено неточно; опис мав подвійну нумерацію справ – чорнилом та червоним олівцем.

У 2012 р. проведено науково-технічне удосконалення описів 1, 2, 3 фонду 1351. У процесі роботи було уточнено і перескладено заголовки справ, виявлено та уточнено крайні дати та місце події.

Документи фонду 1351 (оп. 1, 2, 3) хронологічно охоплюють 1822 – 1864 рр.

Діловодна документація органів управління військовими поселеннями дозволяє провести точне датування різних подій, розкриває спосіб управління військовими поселеннями.

Журнали вхідних і вихідних документів Штабу містять резолюції і розпорядження полкових і дивізійних командирів, рапорти командирів волостей,

³ Центральний державний історичний архів України, м.Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 1351, оп. 1, спр. 163, арк. 29

⁴ Іванов Є. Українські фонди, перевезені з Москви // Архівна справа. – 1927. – Кн.4. – С.45

⁵ ЦДІАК України, справа фонду 1351, т. 1, арк. 1, 3

⁶ Там само

внутрішні розпорядження з кадрових та господарчих питань, вирішення майнових суперечок тощо.

Окремі справи стосуються будівництва храмів і господарчих споруд, заснування шкіл.

Судові справи військових поселенців показують особливості судочинства у військових поселеннях. В них містяться витяги з військового законодавства, протоколи допитів, формуляри правопорушників, листування, вироки. Понад половина злочинів пов'язано з порушенням горілчаної монополії – на території військового поселення дозволено було вживати алкоголь куплений виключно в межах поселення. Решта справ стосується крадіжок худоби, речей і втеч.

Недіючий опис внесено до фонду на правах справи.

Опис оформлено таким чином: перша графа – порядковий номер; друга графа – діловодний номер справи; третя графа – заголовок справи; четверта графа – крайні дати документів; п'ята графа – кількість аркушів у справі; шоста графа – примітки.

Провідний науковий співробітник відділу
довідкового апарату та обліку документів

В. О. Ляшенко

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

м.	—	місто
пов.	—	повіт
с.	—	село
сл.	—	слобода
хут.	—	хутір

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
1	Справа про обвинувачення унтер-офіцера Глухівського кірасирського полку Кальницького П. та військових поселян в продажу казенного лісу міщанам м. Слов'янськ Ізюмського пов.	4 травня – 28 вересня 1827 р.	6		
2	Справа про обвинувачення рядового поселених ескадронів 2-ї кірасирської дивізії Байдіна А. у дезертирстві та пияцтві	31 січня – 17 березня 1828 р.	20		
3	Справа про навчання кантоністів. Є відомості про кількість шкіл, вчителів та учнів у Глухівському, Астраханському та Псковському кірасирських полках	9 – 16 грудня 1829 р.	11		
4	Справа про відкриття, визначення термінів проведення та перенесення ярмарків у слободах Кабанья Куп'янського пов., Осінова Старобільського пов. та Кременна Харківського пов.	4 січня – 18 листопада 1829 р.	13		
5	Відомості про службу священників та дяконів Астраханського, Глухівського, Катеринославського, Псковського кірасирських полків	11 червня – 28 серпня 1829 р.	33		
6	Справа про обвинувачення рядового 1-го поселеного ескадрону Катеринославського кірасирського полку Яковенка А. у корчмуванні	29 серпня – 29 листопада 1829 р.	58		
7	Справа про вжиття запобіжних заходів у зв'язку з епідемією холери	27 липня – 20 жовтня 1830 р.	42		
8	Справа про обвинувачення рядового поселених ескадронів Глухівського кірасирського полку Чорнова Н. у дезертирстві та конокрадстві	21 червня – 7 серпня 1830 р.	8		

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
9		Справа про обвинувачення рядового поселених ескадронів Катеринославського кірасирського полку Шрамкова М. у дезертирстві	10 – 25 липня 1830 р.	9	
10		Справа про обвинувачення рядового поселених ескадронів Катеринославського кірасирського полку Харченка Я. та ін. військових поселян у дезертирстві	23 січня 1829 р. – 19 липня 1830 р.	14	
11		Справа про скаргу старообрядців-жителів хут. Наугольнівка Куп'янського пов. на заборону проведення богослужінь	21 серпня – 30 жовтня 1830 р.	16	
12		Справа про перевірку видачі військовим поселянам збіжжя для посіву під час посухи 1833 р.	29 червня – 13 серпня 1836 р.	27	
13		Справа про обвинувачення військових поселян с. Преображенське Охтирського пов. Крупки І. та Павленка С. у корчмуванні	7 – 11 липня 1837 р.	2	
14		Справа за скаргою помічника ветеринара сл. Ново-Астрахань Старобільського пов. 3-го кавалерійського округу Данилова на примушення його до виконання робіт не за спеціальністю	15 травня – 10 червня 1841 р.	9	
15		Справа про організацію парафіяльних училищ у кожній волості чотирьох кавалерійських округів Українського військового поселення	22 – 27 січня 1843 р.	3	
16		Справа про покарання поселян за дрібні порушення	13 лютого – 14 березня 1845 р.	4	
17		Журнал вхідних та вихідних документів Штабу	[1] березня – 23 грудня 1846 р.	173	

№№ з/п	Діло-водний номер	Заголовок справи	Крайні дати	Кількість арк	Примітки
19		Журнал вихідних документів Штабу	1 січня – 14 листопада 1850 р.	707	
20		Справа про призначення кантоністів на службу у шпиталях, для допомоги інвалідам тощо. Іменні списки кантоністів 1-го та 3-го кавалерійських округів Українського військового поселення	6 вересня – 5 грудня 1855 р.	26	
21		Справа про встановлення особливо суворого нагляду за в'язнями-старообрядцями; про виселення старообрядців з місць проживання та позбавлення їх прав	25 січня – 21 грудня 1856 р.	12	
22		Справа про перебудову дерев'яних церков у слободах Дробишова Ізюмського пов. та Краснянка Охтирського пов.	21 квітня 1856 р.– 31 січня 1857 р.	14	
23		Справа про перебудову житла офіцерів та будівництво нових будинків у сл. Ново-Катеринославль Куп'янського пов.	15 жовтня – 28 грудня 1857 р.	9	
24		Справа про звільнення у відставку за вислугою років нижніх чинів Астраханського кірасирського полку 1-ї кірасирської дивізії сл. Ново-Катеринославль Куп'янського пов. Іменні списки нижніх чинів	6 березня – 7 травня 1834 р.	17	
25		Недіючий опис, складений у 1948 р.		5	